

Mobning og interventioner – positioneringsteoretiske analyser af gruppesamtaler med børn.

Ph.d. afhandling ved Stine Kaplan Jørgensen, 2016.

Afhandlings fokus og udgangspunkt

"Man skal snakke med en voksen om det", "Jeg har taget en snak med dem" eller "Det må vi sætte os ned og snakke om" er sætningen man ofte hører i folkeskolen i forbindelse med mobning. Ofte med en forestilling om "snakke" som noget der selvfølgelig kan være med til at opløse problemer.

Stine Kaplan Jørgensen forholder sig i sin Ph.d. afhandling skeptisk til "snakkens" selvfølgelige positive potentiale. Hun har lavet en undersøgelse af nogle af de gruppesamtaler, der ofte bruges i forsøg på at forebygge eller reducere mobning. Dette drejer sig om "den gode stol", forskellige "anerkendelsesrunder", "pigemøder" m.fl. Forskningen er baseret på et større feltarbejde lavet på forskellige danske skoler, og er baseret på både adskillelige lydoptagelser af gruppesamtaler, observationer af børnene udenfor samtalerne og interviews med både børn og voksne.

Der har i Danmark aldrig tidligere været forsket i hvorvidt og hvordan disse samtaler rent faktisk lykkes med at forebygge eller reducere mobning. Fra den internationale forskning ved man, at gruppesamtaler nogle gange gør en positiv forskel, nogle gange *ikke* gør en forskel og nogle gange gør tingene værre. Uden at det dog er tydeligt hvorfor.

Det er dette "*hvorfor*" der har optaget Stine Kaplan Jørgensen og hendes bidrag til mobbeforskningen består af en kvalitativ, empirisk og dybdegående undersøgelse af hvordan nogle af de her gruppesamtaler skaber forandring – og nogle gange gør tingene værre.

Udgangspunktet for Stine Kaplan Jørgensens undersøgelser er, at samtaler, uanset hvordan de er sat op, ikke skal ses som neutrale eller uskyldige udvekslinger af ord, men at samtaler skal ses som diskursiv praksis: som et sted hvor der aktivt forhandles om betydning og om skabelse af identitet. Som rum, hvor der er magt på spil.

Med det udgangspunkt undersøger afhandlingen hvad der egentlig udspiller sig under disse samtaler: hvilke magtkampe udspiller sig på skjulte og ikke-skjulte måder, og hvordan virker samtalerne ind i og sammen med de mobbemønstre, der i forvejen er i en klasse? Virker samtalen med eller mod hensigten om at opløse og reducere mobning?

Magtkampe og positioneringer

Analyserne af udvalgte samtaler i afhandlingen viser at interventionsrummet, trods alle de gode intentioner, der ligger bag samtaleinterventionerne, ikke formår at holde aktuelle (destruktive) in- og eksklusionsprocesser fra døren, men tværtimod skaber et rum og faciliterer en diskursiv praksis, hvor processerne reetableres, af og til forstærkes og fortsættes på måder, der tilpasses det interventionsrum, der er sat op for at bryde netop disse in- og eksklusionsprocesser.

Magtkampene som bliver udfoldet gennem analyserne, foregår på forskellige måder. Både som en kamp om at definere "*den gældende version*". Fx kan der, hvis man taler om mobning, blive forhandlet om hvad der egentlig skete og dertil, hvem der egentlig er ansvarlig og skyldig. Var det vores skyld? Eller hendes egen skyld? Og her har alle ikke lige meget at skulle have sagt: nogle børnestemmer får mere betydning end andre – bl.a. knyttet til de positioner børnene i forvejen har ift. hinanden. Det har en stor betydning om en bestemt fortælling kommer fra Rebekka, der ligger højt i hierarkiet, eller fra Tue, som ikke bliver betragtes som betydningsfuld. En anden måde forhandlingerne foregår på - der dog ikke skal ses som adskilt fra den første – er ved mere direkte positioneringskampe: at børnene positionerer hinanden på både direkte og indirekte måder, i det, der gennem møderne bliver sagt. Disse positioneringer kan også foregå selvom det, der siges kun må være positivt. Fx kan man positionere en god veninde med sætningen: "*Du er en fantastisk veninde, der altid er sjov og hjælpsom*", mens andre positioneres med ord som "*du er blevet bedre til ikke at blive så sur*".

I gennem interviews med børnene peges der på flere væsentlige aspekter knyttet til roserunder af forskellige slags. Bl.a. at ros, uanset hvordan det formuleres, godt kan virke som mis-krediterede positioneringer. Man kan godt slå hårdt, med positive vendinger. En anden indsigt fra analyserne er, at ros betydningsudfyldes i den relationelle sammensætning den gives i. Det vil sige, at børnene er meget bevidste om, om *det*, der bliver sagt til dem, *reelt* er positivt – om det er noget, der tæller som værdifuldt i den lokale kontekst. Fx vil man ofte hellere have at vide, at man er en god ven, end at man er god til at rydde op eller at lukke døren efter sig. Derudover er der en pointe om, at ros og gaver får værdi i sammenligning med, hvad de andre får at vide. Børnene tæller. Hvor mange gange blev det sagt? Og fra hvem? Hvad fik de andre at vide i sammenligning med det, der blev sagt til mig?

Der peges altså på at nogle børn går fra de her runder og samtaler med styrkede positioner, andre går derfra med svækkede - *uden* at man som voksen nødvendigvis får øje på, hvad der sker, hvad der siges mellem linjerne eller hvem der går derfra med hvad.

Denne indsigt synes væsentlige at have med sig, i tilknytning til de mange roserunder, af forskellige slags, der bliver brugt på skolerne i Danmark. Man risikerer at man, i stedet for at opbløde et eksisterende hierarki, i stedet er med til at reetablere og forstærke det.

Principtilpasning

Et yderligere fokuspunkt for afhandlingen er, hvordan forskellige principper, som samtalerne er styret af, er med til at rammesætte de forhandlinger, der udspiller sig.

Forskellige gruppesamtaler er ledt af forskellige forestillinger om hvordan man gennem samtaler skaber forandring. Fx er der i nogle samtaler (dette gælder eksempelvis ofte i "pigemøder") en logik der lyder: 'Hvis vi taler om problemerne, så opløser de sig'. Altså en katharsis-forestilling, der går ud på, at det er godt at komme ud med det, der er svært. I nyere samtaleformer, der retter fokus mod det positive (fx Appreciative Inquiry samtaler) er der ofte en modsat logik: 'Vi skal ikke tale om det der er problematisk (for så vokser det), vi skal i stedet tale om succeser og det, der går godt'.

Samtaler er således ledt af forskellige principper, som også skitserer nogle spilleregler for hvad man må og skal under samtalerne. Fx skal man under et pigemøde gerne snakke om "følelser" og "tale ud fra sig selv", mens man i mange af roserunderne (fx i den gode stol) skal formulere sig i positive termer om hinanden.

En vigtig pointe fra afhandlingen er at de styrende principper for en samtale er med til at rammesætte forhandlingerne på bestemte måder. Børnene indordner sig (ofte) under reglerne og følger dem. Der sker det, der kan kaldes en "**princip tilpasning**". Under et pigemøde taler man om "følelser" og fortæller hvad man har det svært med. Pigerne udtrykker sig og vælger indhold på situationsrigtige måder.

Ikke desto mindre, så peges der i afhandlingen på hvordan fx et princip om, at det er godt at tale om følelser, åbner en mulighed for at foragtproducerende udtalelser legitimeres, når de fremstilles som følelsesudtryk eller som noget man har det svært med. Fx som en af pigerne under et pigemøde siger om den pige, der er stoppet i klassen pga. mobning: "*Jeg føler bare, det er Claras mors skyld. Det er hende, der har gjort hende til den hun er...*" En udtalelse, der er passende ift. princippet, men som kan diskuteres som upassende og uheldig ift. at skulle ændre de destruktive mønstre der er i klassen (som ikke kun handler om Claras mor). Foragtproducerende handlinger, kan godt snige sig ind selvom man officielt kun "taler om følelser" eller kun "siger positive ting".

Et andet dominerende princip, som ses i mange samtaler, er anerkendelsesprincippet; at det børnene føler, oplever og siger ikke skal anfægtes som forkert, men skal anerkendes og have lov at være der. Afhandlingen peger på hvordan denne (ellers sympatiske) bestræbelse på ikke at være fordømmende, kan få den betydning, at *det*, der kommer fra børnene selv (i hvert fald hvis det udtrykkes som "egne oplevelser" eller som "set fra mit perspektiv") er svært at anfægte og lukke ned, men i stedet bliver anerkendt, som legitimt. Fx igennem aktiv lytning.

Ved at anerkende en "følelse" som den om Claras mor, så legitimeres den version af problemet (at der er Claras mor skyld), som en gyldig version. Det får styr betydning, hvad den voksne i en samtaler støtter op om og giver opbakning til.

Væsentlige pointer til det fortsatte arbejde mod mobning

Den overordnede konklusion i afhandlingen er: At interventionssamtalerne rummer den mulighed, at de potentielt kan styrke fremfor at reducere aktuelle mobbemønstre i en klasse. Indeholdt i den konklusion er også, at det ikke altid går galt. Det kan godt gå godt, og gør det også. Men muligheden – eller risikoen – er væsentlig at være opmærksom på i et fortsat arbejde med at skulle sikre børn mod mobning. Der er store kræfter på spil og det er ikke nemt at løse – men *et* skridt frem er at gå til mobning med ydmyghed og nogle grundige overvejelser.

Der udpeges i den forbindelse nogle særlige opmærksomhedspunkter og anbefalinger ift. en sikring af, at metoder ikke virker mod intentionen. Dette er bl.a. en opmærksomhed på:

1. At metoder virker forskelligt ind i forskellige kulturer – og at kendskab til en klasses sociale virkelighed er en forudsætning for at vide, hvor og hvordan man skal sætte ind.

Der findes ikke nogle enkle løsninger på komplekse problemer. Derudover så virker metoder ikke ens hver gang. Nogle gange kan de gøre en positiv forskel, andre gange det modsatte. Det er afgørende hvad metoden virker *ind i*. At skabe blik for problemets afart i sin kompleksitet, må ses som en væsentlig forudsætning for at vide både hvordan man kan hjælpe de børn, der er udsatte og for at vide hvor og hvordan man mest hensigtsmæssigt sætter ind.

Det centrale er derfor at man analyserer og forstår problemet, og hvordan det viser sig i den specifikke kontekst, før man forsøger at løse det. Hvis man skal forsøge at hjælpe børn, der er ramt af mobbemønstre, er det væsentligt, at man ved hvordan disse mønstre er bygget op. Hvilke grupper er der i klassen? Hvor stærkt et hierarki er der og hvem ligger hvor i det? Hvilke moralske

kodekser er der etableret, som ekskluderer nogle børn som forkerte? Hvem er i udsatte positioner? Og på hvilken baggrund er disse børn ekskluderede? Hersker der en utryghed i klassen, som kan ses som baggrund for at eksklusionsprocesserne eskaleres? Afhandlingen byder på en "skabelon til vurdering af mobbemønstre", der kan bruges som redskab til netop at begribe mobbemønstrene i en klasse.

2. At gruppesamtalerne kan blive approprieret til magtkampe og fortsatte eksklusioner og foragtproduktion – bare på mere skjulte måder og under legitimerende opsyn af de voksne.

Det vigtige her er altså, at man får blik for, at gruppesamtaler ikke er uskyldige, men at der er magt på spil. Og magtkampene kan udspille sig på både skjulte og subtile måder. Hvis man som udgangspunkt forstår samtaler som uskyldige og neutrale rum, der er baseret på "ligeværdige" parter, så risikerer man, at de magtkampe, der udspiller sig, ryger uden for radaren. For at kunne vide hvorvidt og hvordan en samtale "drejer på mekanismerne" opfordres der til et skærpet fokus på magt og forhandling. Eksempelvis et fokus på hvordan visse stemmer, bliver mere betydningsfulde end andre, hvordan der løbende forhandles om moralske ordener (hvad der kan og bør blive betragtes som passende/upassende, godt/skidt, sødt/tarveligt etc.). Men også på hvordan børnene kan positionere hinanden på særlige – og nogle gange miskrediterende – måder. I afhandlingen bliver magtkampene betragtes og udfoldet ved brug af positioneringsteori.

Et tredje opmærksomhedspunkt er:

3. At interventionsmetoder er præget af forskellige logikker og principper, der rammesætter den diskursive praksis, der udspiller sig.

Dette punkt lægger dels op til nogle grundige overvejelser over, hvad man egentlig vil med en samtale. Hvilken forandringstænkning er indeholdt i metoden og hvordan stemmer den overens med det problem, vi har registreret? Derudover vil et fokuspunkt her betyde, at det er vigtigt at være opmærksom på hvordan de metoder man bruger udstikker nogle forskellige forhandlingsarenaer. Fx at man gennem et pigemøde, hvor pigerne skal fortælle hvad de føler og oplever, stiller en ret stor scene til rådighed, hvor de relativt frit kan definere både problemer og hvem der er skyldige i dem. Derudover er det også af ekstrem stor vigtighed at få øje på hvordan man, som voksen, med en vis definitions magt, også er med til at præge de forhandlinger der udspiller sig. På godt og ondt. Fx hvordan man, med det man siger eller spørger om, er med til at lukke nogle stemmer ned, mens andre åbnes op. Ligesom man, i hvert fald hvis man er tildelt en

moralsk autoritet, også har magten til netop at lave rammesætninger og lede samtalerne i bestemte retninger. Et forhold, der kan ses som en fremragende mulighed for netop at lede mod bestemte etiske horisonter.

En overordnet pointe i Stine Kaplan Jørgensens afhandling er, at der er brug for mere viden og større indsigt på dette felt. For det første er der brug for mere viden om hvad mobning er for et fænomen og hvorfor og hvordan mobbehandlinger udspiller sig (her er eXbus en oplagt vidensbank, som langt flere lærere og pædagoger burde få adgang til). At kunne forstå hvad mobning er for et fænomen, synes at være essentielt for også at kunne tackle problemet. Derudover er der brug for mere viden om forskellige interventioners intenderede og uintenderede effekter. Som den australske professor og mobbeforsker Donna Cross siger: *“We need to be concerned about the fact that we might do harm. Instead of just about if we can make a positive difference”*.

Afhandlingen kan rekvireres ved at sende en mail til Stine Kaplan Jørgensen på stkj@phmetropol.dk

Af Hedda Maj Jensen